

Klasszikus héber nyelv 4.:

Szintaxis

BBN-HEB11-204

Biró Tamás

Az igei szerkezet:
az igeragozás és az igei szerkezet szemantikája

2022. november 16.

Ismétlés a mai órára

Az elsőéves anyagból

- פ"נ, פ"א és פ"ו igék mind a hét igeörzsben

Ismétlés a következő órára

Az elsőéves anyagból

- ה"ל és א"ל igék mind a hét igetörzsben

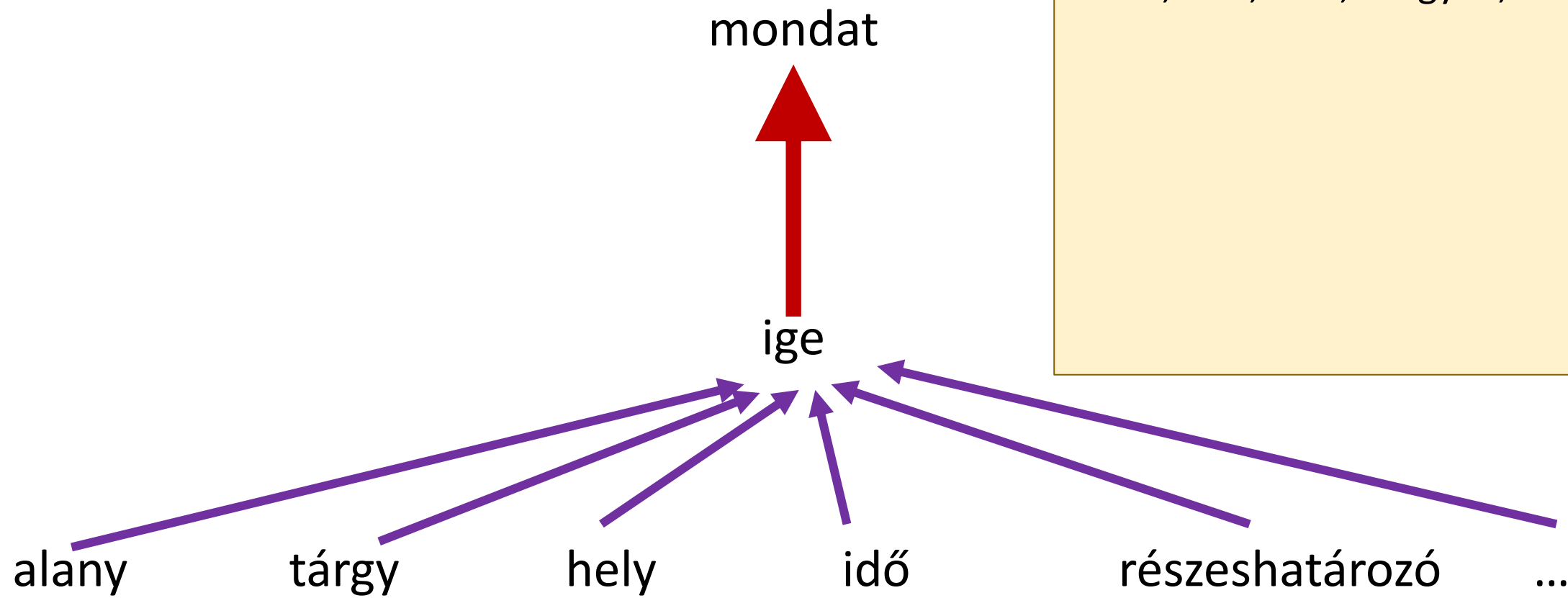
*December 7-e: online óra,
várom a **10 perces**
kiselőadásait!*

Témaválasztás házi dolgozatra

Az ige
morfológiája,
szintaxisa és szemantikája

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban,
és / vagy
- az ige morfológiáján.

mondat

ige

alany

tárgy

hely

idő

részeshatározó

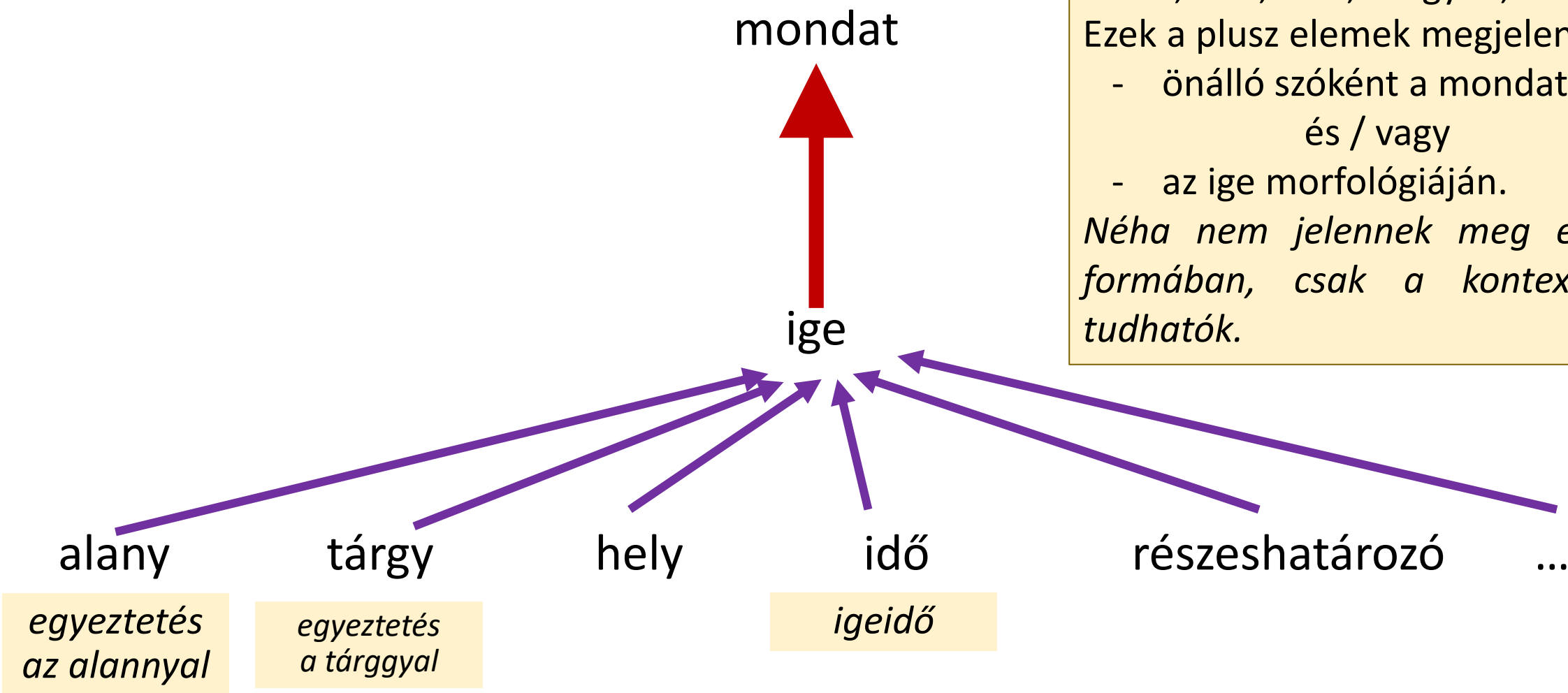
...

*egyeztetés
az alannal*

*egyeztetés
a tárggyal*

igeidő

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

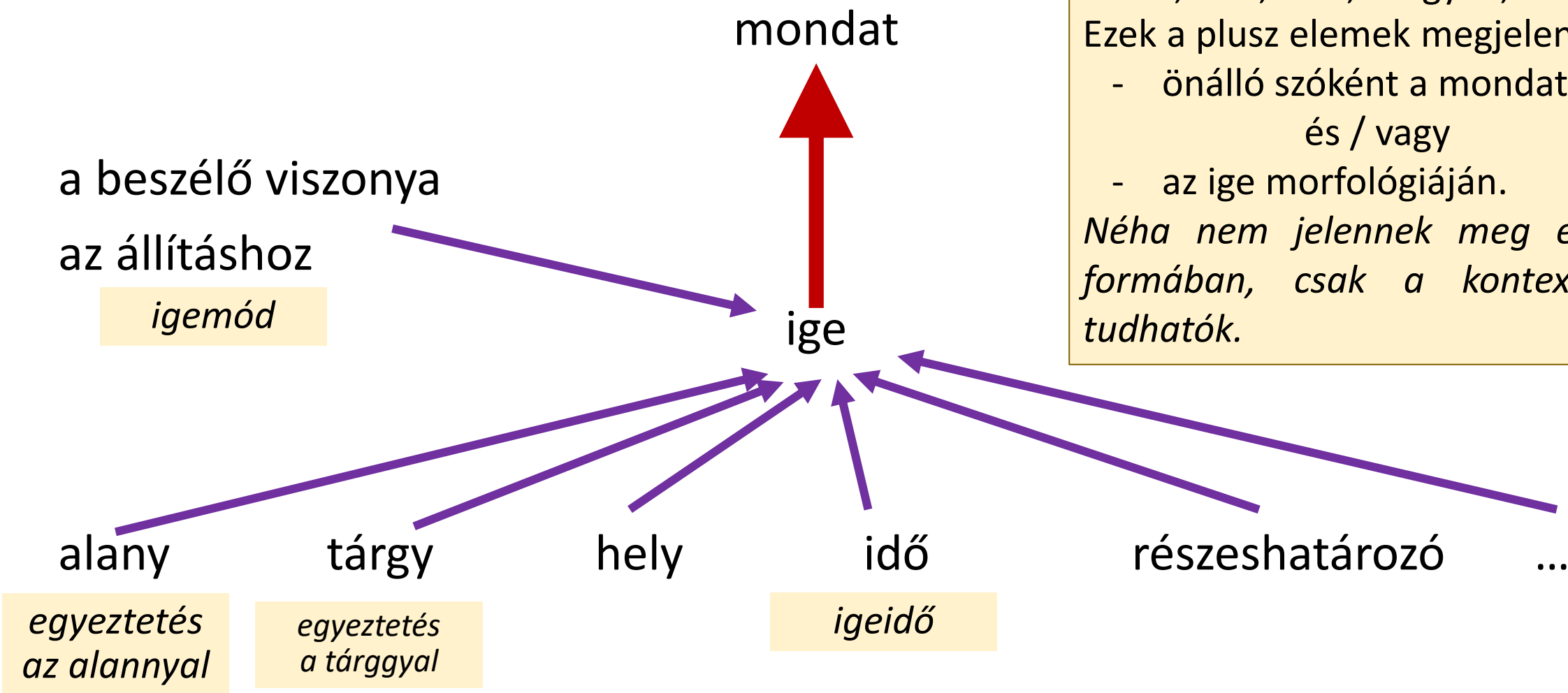
Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

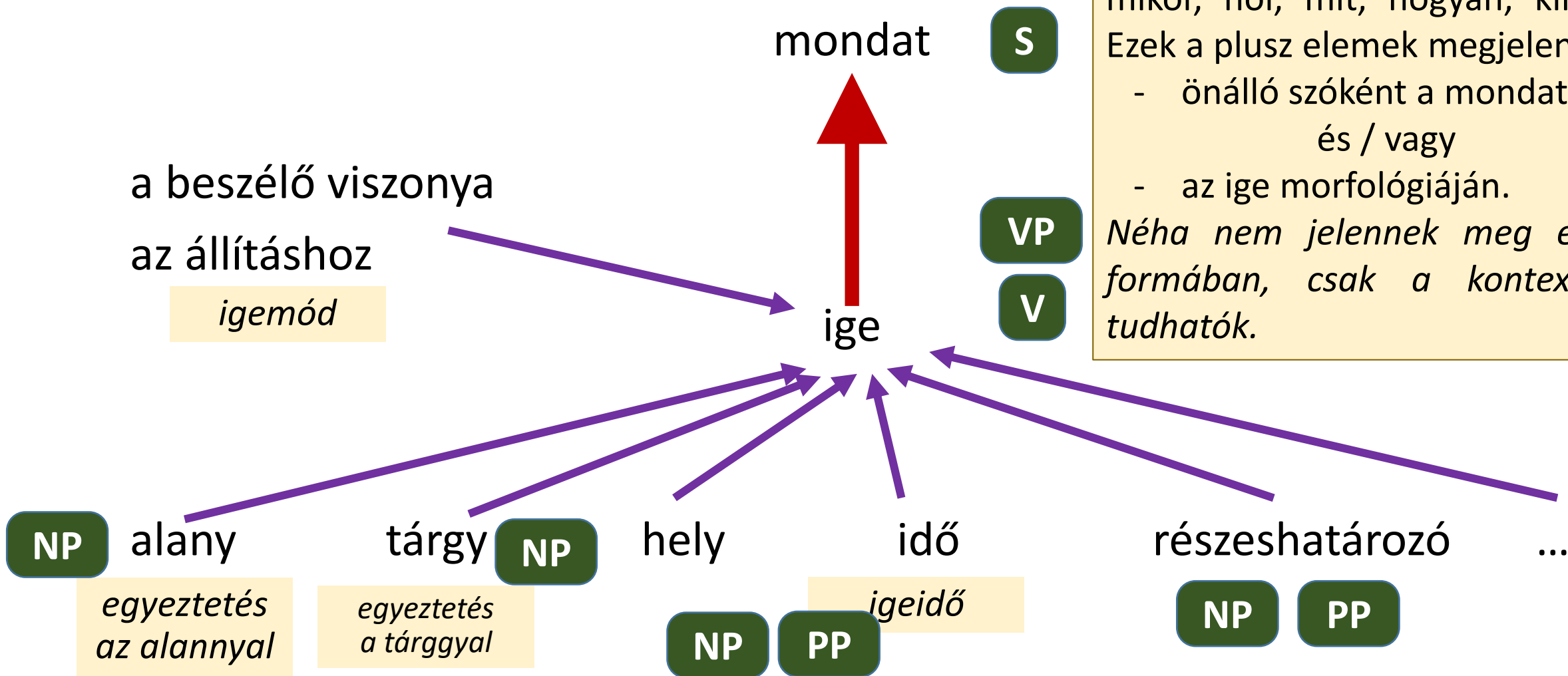
Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...). Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Az ige mint a mondat „magja”

Az, hogy mi hogyan jelenik meg, jelenhet meg, nyelvenként változik!
A következő diákon: magyar példák. A házi feladatuk: héber példák.

a beszélő viszonya az állításhoz

igemód

ige

alany

tárgy

hely

idő

részeshatározó

...

egyeztetés az alannyal

egyeztetés a tárggyal

igeidő

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...). Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak a kontextusból tudhatók.

Példák

- Az alany (pontosabban: ágens, a cselekvő) kifejezése:
  - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *János olvas egy könyvet.*
  - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *Olvasok egy könyvet.*
  - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Én olvasok egy könyvet.*
  - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Hol van János?] *Épp egy könyvet olvas.*
- A tárgy kifejezése:
  - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *Látom a fiút.*
  - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *Látlak.*
  - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Látlak téged.*
  - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Hol van János?] *Nem látom.*

Példák

- Az idő kifejezése:
  - ❖ Önálló szóként jelenik meg a mondatban: *Holnap elutazom.*
  - ❖ Az ige morfológiájában jelenik meg: *El fogok utazni.*
  - ❖ Mindkét módon megjelenik: *Holnap el fogok utazni.*
  - ❖ Egyik módon sem jelenik meg: [Leszel holnap?] *Nem, mert elutazom.*
  - ❖ Látszólagos ellentmondás a nyelvtani értelemben vett igeidő (ang. *tense*) és a kifejezett idő (ang. *time*) között: *Mire este hazaérsz, én már elutaztam.*
És akkor Petőfi Sándor azt mondta, hogy el fog utazni.

Különböztessük meg az **beszéd elhangzásához képesti időt** egy másik viszonyítási ponthoz képest vett **relatív időtől**.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Bizonytalanság: a beszélő nem biztos az állítás igazságtartalmában

- ❖ *Állítólag István is eljön János bulijába.*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: egy szó, az *állítólag* mondathatározó.

- ❖ *Azt mondják, hogy István is eljön János bulijába, de én nem tudom.*

A beszélő explicit módon megállapítja saját bizonytalanságát.

- ❖ *István is eljöhet.*

A bizonytalanság az igei morfológiában jelenik meg.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Szükségszerűség: a beszélő szükségszerűnek tartja az állítást
  - ❖ *Istvánnak el kell jönnie a buliba.*
A beszélő viszonyát kifejező eszköz: segédigés szerkezet.
  - ❖ *Biztos, hogy István is eljön János bulijába.*
A beszélő explicit módon megállapítja a szükségszerűséget.
  - ❖ *El tudod képzelni, hogy István nem jönne el?*
Retorikai-pragmatikai eszköz. A beszélő nem vár választ erre a kérdésre.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Eldöntendő kérdés: a beszélő szeretné tudni, hogy igaz-e az állítás

- ❖ *Elmész János bulijába?*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: intonáció (ami nélkül kijelentés lenne).

- ❖ *Vajon István ott lesz?*

A beszélő viszonyát kifejezi: a *vajon* szó és az intonáció is.

- ❖ *Szeretném tudni, hogy István ott lesz-e.*

A beszélő viszonyát az állításhoz a mondatszerkezet fejezi ki egyedül.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Kiegészítendő kérdés: a beszélő szeretné megismerni az egyik vonzat értékét:

- ❖ *Ki megy el János bulijába?*

- ❖ *Hova megy István?*

A beszélő viszonyát kifejező eszköz: kérdőszó + intonáció.

- ❖ *Jó lenne tudni, hogy ki lesz ott a buliban.*

- ❖ *Áruld már el, hogy ki lesz ott a buliban!*

Pragmatikai értelemben kérdést kifejező mondatok, bár látszólag az egyik kijelentés, a másik pedig felszólítás.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Felszólítás: a beszélő azt szeretné elérni, hogy az állítás igazzá váljon.
  - ❖ *Edd meg a spenótot!*

A beszélő viszonyát az állításhoz az ige morfológiája (felszólító mód) fejezi ki.
  - ❖ *Bárcsak megennéd már a spenótot!*
  - ❖ *Mikor fogod végre megenni a spenótot?*
  - ❖ *[Háromig számolok, és addigra] a spenótot megeszed.*
  - ❖ *A spenótot megenni!*

Nem morfológiai, hanem pragmatikai eszközök révén fejezik ki ezek a mondatok a beszélő viszonyát az állításhoz. Az ige nincs felszólító módban.

A beszélő viszonya a mondat tartalmához, és annak kifejezése különböző eszközökkel

- Irónia: a beszélő nem gondolja szó szerint azt, amit kommunikált.
  - ❖ *De rosszul nézel ki!*
A beszélő és a megszólított egymáshoz való viszonya és a helyzet, esetleg a beszélő hanghordozása alapján a megszólított tudja, hogy a beszélő nem gondolja komolyan.
  - ❖ *De rosszul nézel ki!* 😊
Az emotikon jelzi az olvasónak, hogy a szerző nem gondolja komolyan.
  - ❖ *De rosszul nézel ki! ... Ne sértődj meg, szívem, már az iróniát sem érted?!*
A beszélő utólag teszi explicitté a viszonyát az állításhoz.

Az ige mint a mondat „magja”

Az, hogy mi hogyan jelenik meg, jelenhet meg, nyelvenként változik!
A következő diákon: magyar példák. A házi feladatuk: héber példák.

a beszélő viszonya az állításhoz

igemód

ige

Az ige töve egy absztrakt jelentést fejez ki. A konkrét jelentéshez ki kell tölteni a hiányzó elemeket (ki, mikor, hol, mit, hogyan, kinek...).

Ezek a plusz elemek megjelennek:

- önálló szóként a mondatban, és / vagy
- az ige morfológiáján.

Néha nem jelennek meg explicit formában, csak kontextusból tudható.

alany

egyeztetés az alannyal

tárgy

egyeztetés a tárggyal

hely

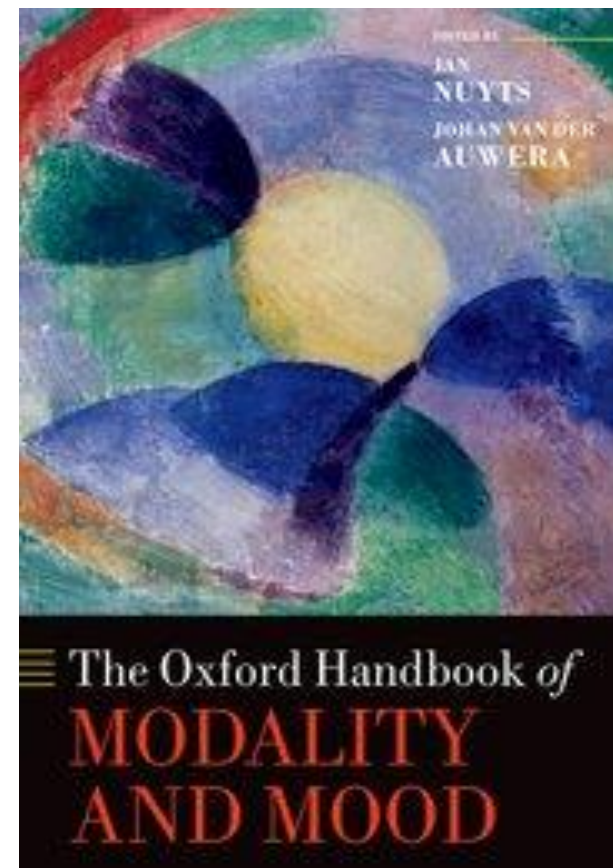
idő

igeidő

részeshatározó

...

Igeidő, igeaspektus,
akcióminőség, igemód

Az ige / mondat időszerkezete

- Külső időszerkezet:

igeidő

A mondat / megnyilatkozás elhangzásának pillanatához vagy más referenciaponthoz képest.

- Belső időszerkezet:

aspektus (a szó tág értelmében)

aspektus

inflexiós morfológiával kifejezve?
a nézőpont felől?

akcióminőség (*Aktionsart*)

derivációs morfológiával kifejezve?
belső, inherens tulajdonság?

Néhány megjegyzés

1. Az esemény belső (inherens) tulajdonsága ↔ a nézőpont tulajdonsága

- a. *János megette az almáját.*
- b. *János meg fogja enni az almáját.*
- c. *Én [János] most megeszem az almámat.*
- d. *János épp eszegette az almáját [amit utána meg is evett], amikor...*
- e. *János [csak] eszegette az almáját [de nem ette meg].*

ugyanaz az esemény, eltérő nézőpontokból szemlélve

eltérő esemény, mert inherens tulajdonságában tér el a fenti eseménytől

(1a) vs. (1b): egymástól időben eltérő nézőpontok.

(1a) vs. (1c): egymástól a beszélő személyében eltérő nézőpontok.

(1a) vs. (1d): az esemény eltérő részét (végpont vs. közbülső pont) kiemelő nézőpontok.

Igeidő, igeszemlélet, akcióminőség – *Biró Tamás összefoglalása*

Az ige/mondat által kifejezett cselekvésnek, történésnek, folyamatnak

- vannak időbeli tulajdonságai: *múlt, jelen, jövő, előidejűség, stb.*
osztható, ismétlődő, pontszerű, telikus, stb.
- és egyéb tulajdonságai is: *állapot vagy cselekvés; jár-e eredménnyel, stb.*

Ezeket a tulajdonságokat

***Nyelvenként változik, hogy mit milyen eszközzel fejez ki.
Nyelvészenként változik, hogy ki mit hogyan nevez.***

- hordozhatja a szótő / gyök
- módosíthatja a derivációs morfológia (igekötő, képző... igeörzs?)
- módosíthatja az inflexiós morfológia (igeidő, igeaspektus)
- módosíthatja a mondattani környezet (időhatározó, módhatározó, stb.)

[Igeidő, igemód:
mint grammatikalizálódott idő és modalitás]

• Idő (*time*) • Igeidő (*tense*)

• Modalitás • Igemód

***grammatikalizálódott
kifejezési forma***

- **szintetikus:** *affixumok (ragok, képzők)*
- **analitikus:** *több szó (összetett igealakok)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Akcióminőség vs. aspektus

(Egy lehetséges megközelítés. Nyelvészenként változik.)

AKCIÓMINŐSÉG	ASPEKTUS
az esemény <u>inherens</u> időszerkezete	időszerkezet a <u>beszélő nézőpontjából</u>
<u>lexikálisan</u> jelölve: az eseményt kifejező lexikai elem (szó) kapcsán a lexikonban rögzítve	a <u>mondat szintjén</u> jelölve: például – de nem mindig – a mondat fejen, azaz az igén
ha jelölve, akkor <u>derivációs morfológiai</u> eszközökkel: - Például képzők magyarban - Például igeörzsek héberben (?)	ha az igén jelölve, akkor <u>inflexiós morfológiai</u> eszközökkel (produktív, szemantikailag transzparens)

Akcióminőség (*Aktionsart*)

Javaslat: az igetörzsek, mint (derivációs) morfológiai eszközzel kifejezett „akcióminőség”.

- Waltke és O'Connor, p. 350:

1. <u>Voice</u> :	active,	passive,	middle
2. <u>Type of movement/activity</u> :	fientive,	stative	
3. <u>Contour of movement/activity</u> :	transitive,	intransitive	
4. <u>Causation</u> :	causative,	resultative/factitive,	declarative
5. <u>Double-status action</u> :	reflexive,	reciprocal,	tolerative

+ ami tényleg **belső időszerkezet**: frequentative (*piel kapcsán*), iterative (*hitpael kapcsán*)

Aspekus

Az aspektus

- lat. *aspectus*: 'rátekintés' ← *ad*: '-ra/-rá' – *spectare*: 'szemlél'
- mondatszemantikai kategória, „a mondat belső időszerkezete”
(Kiefer, *Aspektus és akcióminőség, különös tekintettel a magyar nyelvre*, 2006)
- a bibliai héberben:
a *coniugatio* (igeragozás) jelöli – ld. *perfectum*, *imperfectum*

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”
- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many but not all uses of the Hebrew non-perfective conjugation show imperfective aspect. (...) an imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfectivity directs attention to the internal distinctions of various separate phases making up the situation.”

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”

Exod. 16:35:   וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה

És Izrael fiai negyven évig ették a mannát.

- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many but not all uses of the Hebrew non-perfective conjugation show imperfective aspect. (...) an imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfectivity directs attention to the internal distinctions of various separate phases making up the situation.”

Zsolt. 95:10:   אַרְבָּעִים שָׁנָה | אֶקְוֶה בְּדֹר

Negyven éven évig bosszankodtam arra a nemzedékre.

Waltke és O'Connor (1990, p. 480): *javaslat és minimálpár*

- Perfectum (*perfective conjugation*): “[p]erfectivity involves viewing a situation as a whole, viewing it globally. (...) refers to an **event**.”

Exod. 16:35:   וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה

És Izrael fiai negyven évig ették a mannát.

esemény

- Imperfectum (*non-perfective conjugation*): “many but not all uses of the Hebrew non-perfective conjugation show imperfective aspect. (...) an imperfective view (...) describes a **process** (...) Imperfectivity directs attention to the internal distinctions of various separate phases making up the situation.”

Zsolt. 95:10:   אַרְבָּעִים שָׁנָה | אֶקְוֶה בְּדוֹר

Negyven éven évig bosszankodtam arra a nemzedékre.

folyamat

A perfectum történeti kialakulása és definíciója

- Feltehetőleg egy proto-sémi *statív*ből fejlődött ki az i. e. III-II. évezred nyugati sémi nyelveiben (arab, héber, arámi, geez, stb.).

Ez a feltételezett statív alakilag és jelentésileg is hasonlíthatott az akkád *statív* alakokhoz.

- „kívülről tekint egy szituációra, úgy tekintvén rá, mint egy komplett egészre... amely időben nem meghatározott” (Arnold&Choi)

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Történetileg a klasszikus bibliai héber egy átmeneti korszak egy korábbi állapot és a kései bibliai héber igeidő-központú rendszere közt? A „proto-héber” állapot:

Szuffixum-ragozás

(*perfectum*)

Protosémi névszói alak (vö. akkád *statív*).
Névmások „odaragadásával” szuffixumok.
A nyugati sémi nyelvekben alakult át
önálló finit igei alakká („perfectum”).

Prefixum-ragozás(ok)

(*imperfectum, jussivus, cohortativus*)

* *yaqtulu*: imperfectum
* *yaqtula*: subjunctivus > cohortativus
* *yaqtul*: jussivus
* *yaqtul*: praeteritum (múlt idő)

3.2.1 A *perfectum* jelentései

- (a) Befejezett, teljes, egész (a „cselekvés stb.” eleje és vége is megragadva)
  - (idővonatkozás: egyszerű múlt, befejezett jelen, régmúlt)
- (b) Statív (körülmény, helyzet, állapot)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (c) Megtapasztalás, tapasztalat (attitűd, észlelés)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Retorikai jövő (= prófétikus perfectum, jövőbeni „cselekvés stb.” megtörténtként)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (e) Proverbiális (= gnómikus perfectum, „cselekvés stb.” mint általános igazság)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (f) Performatív (beszéd által végrehajtott cselekvés)
  - (idővonatkozás: jelen)

3.2.1 A perfectum jelentései (BT javaslat)

- (a) Befejezett, teljes, egész (a „cselekvés stb.” eleje és vége is megragadva)
  - (idővonatkozás: egyszerű múlt, befejezett jelen, régmúlt)
- (b) Statív (körülmény, helyzet, állapot)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (c) Megtapasztalás, tapasztalat (attitűd, észlelés)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Retorikai jövő (= prófétikus perfectum, jövőbeni „cselekvés stb.” megtörté)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (e) Proverbiális (= gnómikus perfectum, „cselekvés stb.” mint általános igazság)
  - (idővonatkozás: jelen, jövő)
- (f) Performatív (beszéd által végrehajtott cselekvés)
  - (idővonatkozás: jelen)

Perfectum
aspektus

Bizonyosság
episztemikus modalitás

Jövő időt kifejező perfectumi alak? Problémák

(Vannak más, kevésbé kérdéses példák is, vö. pl. A&Ch, pl. W&O'C 489–490)

- Deut 8:10

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבָרַכְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ:

[*És eszel és jóllaksz, és áldod az Ö. Istenedet*
*azért/azon a jó földért/-ön, amelyet **adni fog** neked.*

W&O'C: ... *in the good land he **will have given** you.*

Első értelmezés:
*a szuffix-ragozás
(perfectumi alak)
nem múlt időt
fejez ki, hanem
eseményt.*

(Waltke & O'Connor
1990:503)

Jövő időt kifejező perfectumi alak? Problémák

(Vannak más, kevésbé kérdéses példák is, vö. pl. A&Ch, pl. W&O'C 489–490)

- Deut 8:10 *(a pusztai vándorlás utolsó éve, tehát még a honfoglalás előtt)*

וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל-הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ:

[*És eszel és jóllaksz, és áldod az Ö. Istenedet*]
*azért/azon a jó földért/-ön, amelyet **adni fog** neked.*

W&O'C: ... *in the good land he **will have given** you.*

Első értelmezés:
*a szuffix-ragozás
(perfectumi alak)
nem múlt időt
fejez ki, hanem
eseményt.*

Más értelmezések: (1) előidejűség (vö. *Majd ha meg-
atted a spenótot, akkor kapsz sütit.*) (2) Ábrahám korára
utal, múlt idő Mózeshez képest. (3) Múlt idő a szöveg
keletkezésének / használatának idején (i.e. 7-6. sz.).

(Waltke & O'Connor
1990:503)

Múlt időt kifejező imperfectumi alakok:

Jelentés: progresszív, iteratív, szokás, tartós állapot?

- Gen 2:6   וַאֲד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ   *és pára jött fel a földről*
- Jób 1:5   כָּכָה יַעֲשֶׂה אֱיֹב כָּל־הַיָּמִים   *és így tett Jób minden nap*
- 1Sám 1:7   וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְּשָׁנָה   *[majd] így tett évről évre*
- 1Kir 6:8   וּבְלוּלָיִם יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה   *lépcső vezetett fel a középső szintre*
- Num 9:18   עַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ
כָּל־יָמֵי אֲנֹשׁ יִשְׁכֹּן הָעֵבֶר עַל־הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ:

Az Ö. szerint indultak útnak Izrael fiai, és az Ö. szerint táboroztak le, mindaddig, amíg a felső a hajlékon nyugodott, táboroztak.

(Waltke & O'Connor
1990:503)

Megj: angolul gyakran
jó fordítás: *would*.

Prefixum-ragozás a bibliai héberben

- Proto-héber (hipotetikus nyelvállapot az i. e. II. évezred végén):

* *yaqtul-u* (kijelentő mód, *imperfectum*)

* *yaqtul-a* (kötőmód > cohortativus)

* *yaqtul* (*jussivus*)

* *yaqtul* (*praeteritum*)

→ szó végi magánhangzók lekopásával alaki egybeesés történik:
ez magyarázhatja az *imperfectum* széles használati körét.

- **Attenuáció**: hangsúlytalan zárt szótagban *proto-héber* [a] > *tiberiási hb* [i].
- A „tematikus magánhangzó” (*thematic vowel*) esetén: [u] > [o].

Az *imperfectum* történeti kialakulása és definíciója

- Proto-héber (i. e. II. évezred vége):

- *yaqtul-u* (kijelentő mód, *imperfectum*)

- *yaqtul-a* (kötőmód)

- *yaqtul* (*jussivus*)

- *yaqtul* (*praeteritum*)

→ szó végi magánhangzók lekopásával alaki egybeesés történik
(ez magyarázhatja az *imperfectum* széles használati körét)

- „belülről tekint egy szituációra, amely folyamatban van” (Arnold&Choi)

A prefixum-ragozás történeti ki- és átalakulása

- Feltételezett „proto-héber” állapot:

kijelentő mód, *imperf.*

*yaqtul-u

praeteritum

*yaqtul

jussivus

*yaqtul

kötőmód

*yaqtul-a

- Klasszikus bibliai héber

imperfectum

yaqtol

jussivus

yaqtol

cohortativus

(yi)qtala

- Kései bibliai héber
Misnai/rabbinikus héber
[Középkori héber]
Modern (izraeli) héber

jövő idő

yaqtol

(felszólító jelentéssel is)

3.2.2 Az *imperfectum* jelentései

- (a) Jövő (időegyeztetés jelentősége)
- (b) Szokásos, ismétlődő (rendszeres ismétlődés; proverbiális konnotáció)
  - (idővonatkozás: jelen és múlt)
- (c) Folyamatos (egyidejűség, folyamatban levés, progresszív aspektus)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Feltételes, esetleges
(a cselekvés más tényezőktől függ: feltételes, megengedő, parancs-tiltás)
  - (fordításban: segédigék, idővonatkozás: jelen és jövő)
- (e) Praeteritum ('*áz, terem* után)
  - (idővonatkozás: múlt)

3.2.2 Az *imperfectum* jelentései

- (a) Jövő (időegyeztetés jelentősége)
- (e) Praeteritum ('áz, terem után)
  - (idővonatkozás: múlt)
- (b) Szokásos, ismétlődő (rendszeres ismétlődés; proveriális konnc
  - (idővonatkozás: jelen és múlt)
- (c) Folyamatos (egyidejűség, folyamatban levés, progresszív)
  - (idővonatkozás: jelen)
- (d) Feltételes, esetleges
(a cselekvés más tényezőktől függ: feltételes, megengedő, parancs-tiltás)
  - (fordításban: segédigék, idővonatkozás: jelen és jövő)

Igeidő

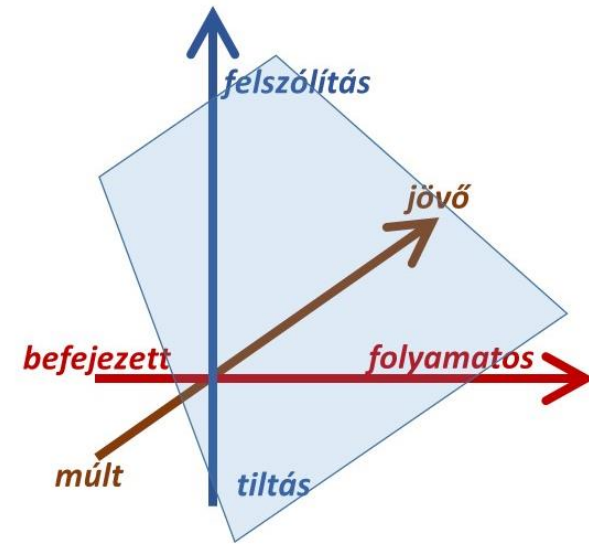
Imperfectum
aspektus

Feltételes
modalitás

Javasolt összefoglalás:

a két alak közti választást sok szempont („dimenzió”) összjátéka határozhatja meg

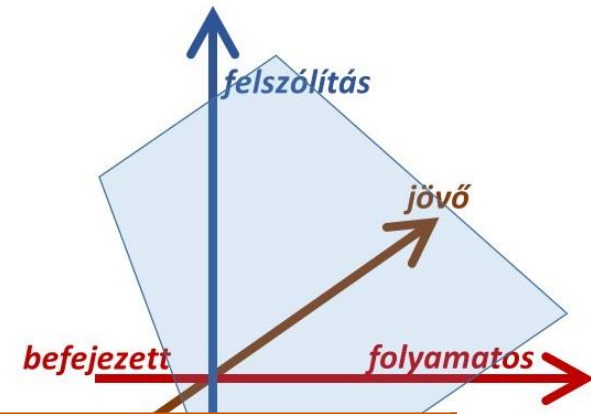
- „Prototipikus” perfectum:
  - aspektus: lezárt esemény
  - idő: múltbeli
  - modalitás: bizonyosság
- „Prototipikus” imperfectum:
  - aspektus: zajló folyamat
  - idő: jövőbeli
  - modalitás: opcionális

Nem „prototipikus” esemény esetén:
mérlegelni, melyik alak mellett „érvek” vannak többségben? Vajon a bibliai héber anyanyelvi beszélője súlyozhatott, mely szempontot („dimenziót”) tartotta fontosnak kiemelni morfológiai eszközökkel?

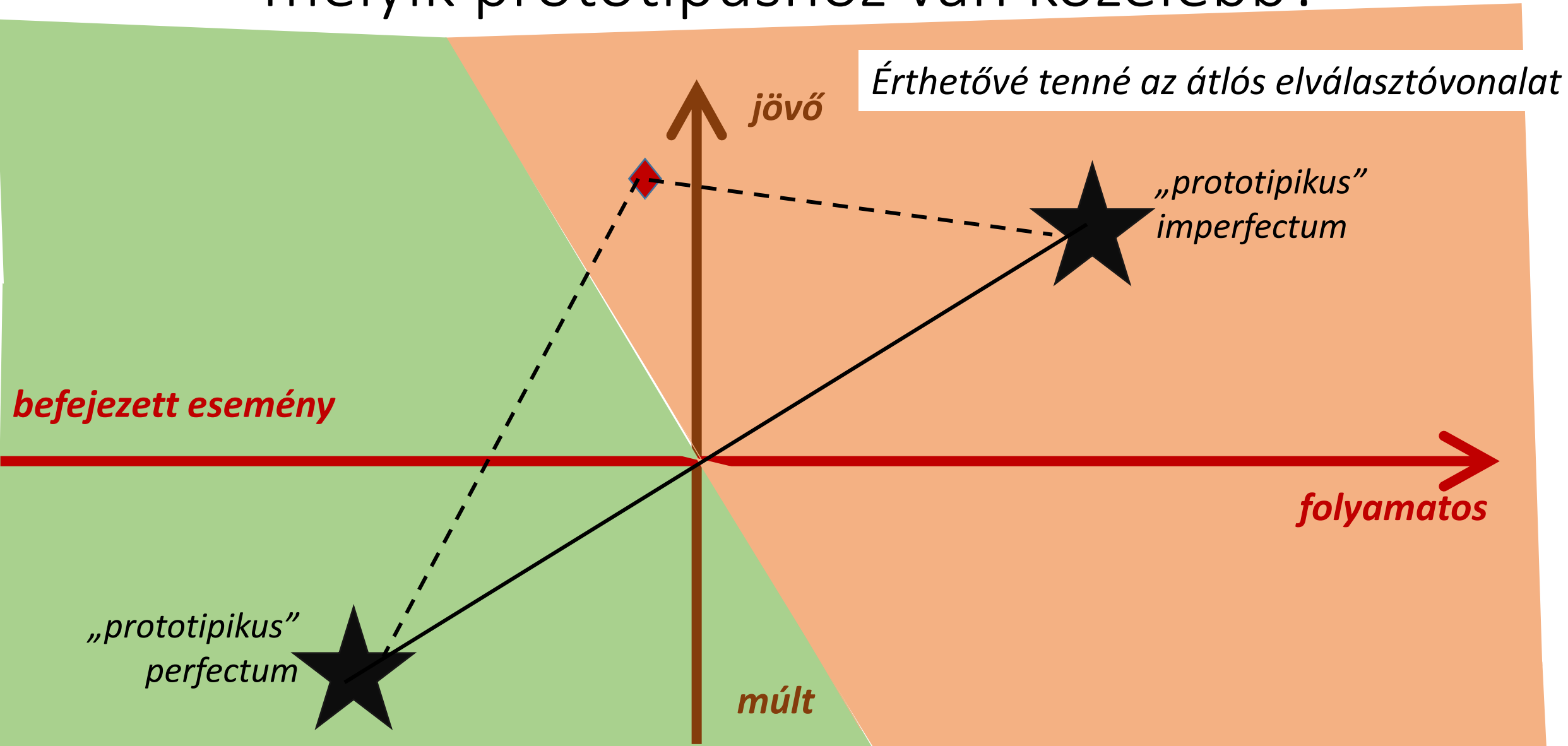
Javasolt összefoglalás:

a két alak közti választást sok szempont („dimenzió”) összjátéka határozhatja meg

	PERFECTUMI ALAKOK	IMPERFECTUMI ALAKOK
<u>aspektus:</u>	<i>esemény v. (lezárt) állapot állandó érvény (pl. proveriális) lezárt, pontszerű</i>	<i>zajló folyamat progresszivitás ismétlődő, gyakorító (szokás)</i>
<u>modalitás:</u>	<i>bizonyosság (pl. profetikus) performatív „én megcselekszem”</i>	<i>feltételelesség, lehetőség stb. „mástól kívánom” (vö. jussivus)</i>
<u>idő:</u> abszolút:	<i>múltbeli</i>	<i>jövőbeli</i>
relatív:	<i>előidejűség</i>	<i>utóidejűség (+ praeteritum)</i>

*Aspektust vagy igeidő? Esetleg a megoldás:
melyik prototípushoz van közelebb?*

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Összefoglalva: a félév legnehezebb témaköre, mert:

- Fogalmilag nehéz: nincs még kitisztult, általánosan elfogadott, közérthető, mindenki által egyformán használt fogalomrendszer.
- Az igeidő, igemód és az aspektus önmagukban is komplikált fogalmak, és egymással is összekapcsolódnak.
- A bibliai héber: írott korpusz értelmezésétől függenek az adataink.
- A korpusz valószínűleg egy „zavaros” átmeneti korszakban született.

TMA = tense, mood, aspect

TMA = tense, mood, aspect (vagy más sorrendben)

- Igemód: kijelentő mód, feltételes mód, felszólító mód, kötőmód...
- Igenem: aktív, passzív, mediális
- Igemód, igeidő, igeaspektus:
  - A világ nyelvei általában ebből a háromból valamit kifejeznek a (*finit*) igeén.
  - Valamilyen morfológiai-szintaktikai eszközzel: affixumok, összetett igeidők, stb.
  - Nyelvenként változik, hogy mit, hogyan, milyen részletességgel fejeznek ki, milyen kategóriákat különböztetnek meg, stb.
  - Ez a három-négy sok esetben összekapcsolódik:
    - Pl. előidejűség és múlt idő és befejezett aspektus.
    - Pl. múlt idő és irreális feltételes mód.
    - Sémi nyelvekben „sok a kavaráss”.

Ha egy nyelvben nyelvtani (*grammatikalizálódott*) eszközök nem állnak rendelkezésre, akkor is kifejezhető: **határozószóval, mondatmódosítóval, körülírással, stb.** Más esetekben az adott jelentést nem fejezzük ki explicit módon, de a kontextus megköveteli az adott értelmezést.

TMA (*tense, mood, aspect*): igeidő, igemód, aspektus

- Talán a félév legnehezebb témaköre?
- A probléma: szemben a bibliai héber nyelvtan nagy részével, amely a középkor végére egy letisztult rendszerré állt össze,
- a mai téma még mindig nyitott kérdés:
  - ❖ Pro és kontra érvek különböző álláspontok mellett.
  - ❖ Használt, de nyelvészetileg pontosan meg nem értett fogalmak.
  - ❖ Ragaszkodás hagyományos fogalmakhoz, annak ellenére, hogy tudjuk, szerencsétlenek, és nem magyarázzák meg a nyelvi adatokat.
  - ❖ Avagy: a komplexitás elfogadása, és törekvés annak megértésére.

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

Arnold & Choi, pp. 53-54, fn. 43:

“As regards terminology, we have retained the **traditional** grammatical designations ‘perfect’ and ‘imperfect’. We recognize that these terms are **wholly inadequate**, especially for the perfect (...) The reader needs to be aware of the inadequacy of the traditional terms and of the variety of designations for them in the reference grammars.”

EZZEL KELL MEGBARÁTKOZNUNK...

TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

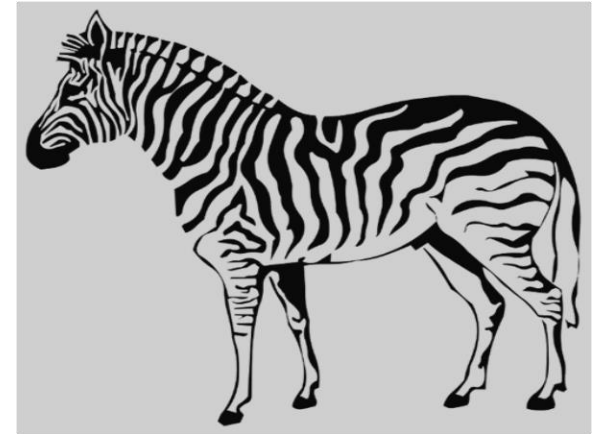
- Igeidő:
  - Abszolút idő: múlt, jelen, jövő
  - Relatív idő: előidejűség, egyidejűség, utóidejűség
- Igemód:
  - Kijelentő, felszólító, feltételes mód, kötőmód...
- Aspektus (igeszemlélet, *aspect*)
- Akcióminőség (*Aktionsart*)

Nehéz fogalmak:

- *Nehezen meghatározhatók.*
- *Több mindent is lefedhetnek.*
- *Különböző nyelvekben mást jelentenek. Ki miből indul ki?*
- *Bibliai héber: nincs anyanyelvi beszélő, csak a bibliai korpuszból lehet kiindulni, de a pontos jelentésárnyalatok az interpretációtól függenek.*

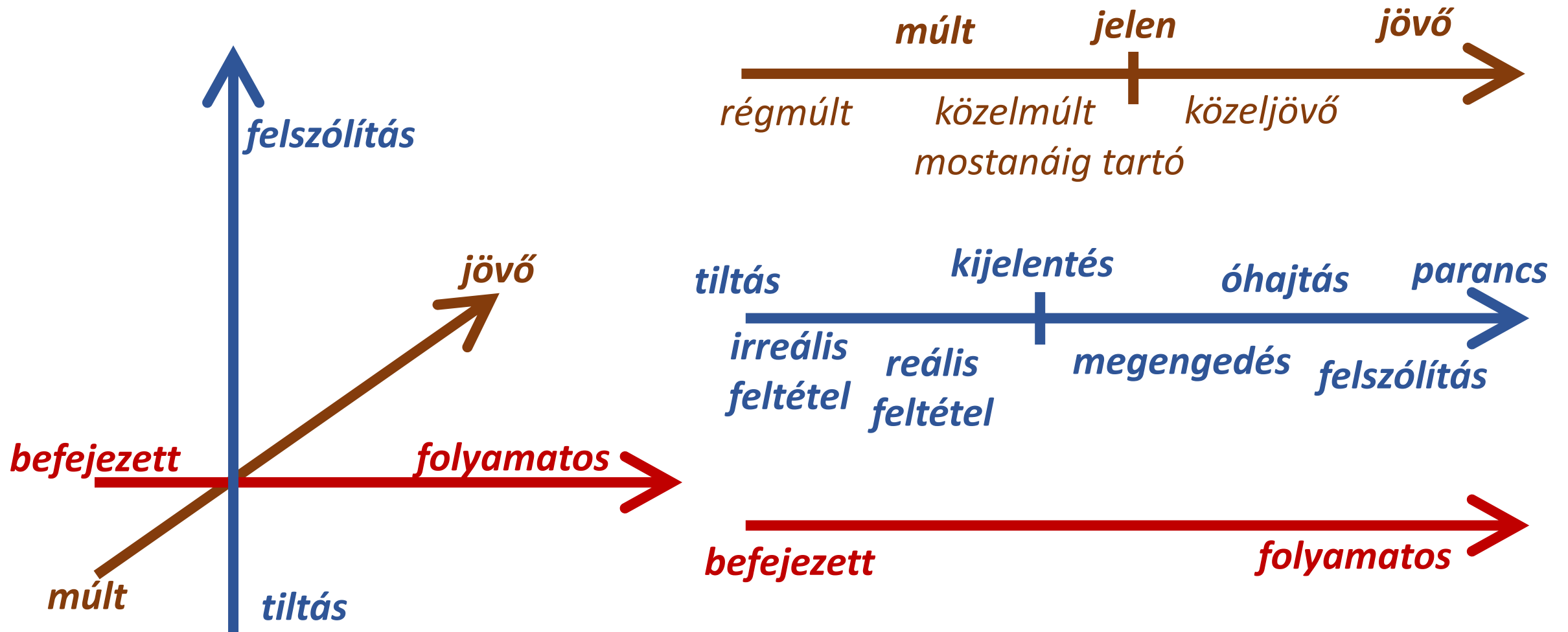
TMA (*tense, mood, aspect*):

igeidő, igemód, aspektus

- *Perfectum vs. imperfectum* alakok mit fejeznek ki? Két vélemény:
  - Korábbi vélemény: *múlt idő* vs. *jövő idő*
  - Újabb vélemény: *befejezett* vs. *folyamatos igeszemlélet*
- Kései bibliai héber, misnai héber, középkori héber, izraeli héber:
  - Igeidőt fejeznek ki (*... leginkább; bár léteznek ellenérvek, ellenvélemények is*)
- A bibliai adatok értelmezése nem egyszerű... Id. A&Ch 3.2 példáit.
- Többi sémi nyelv: szintén komplikált, nem nyújtanak segítséget.

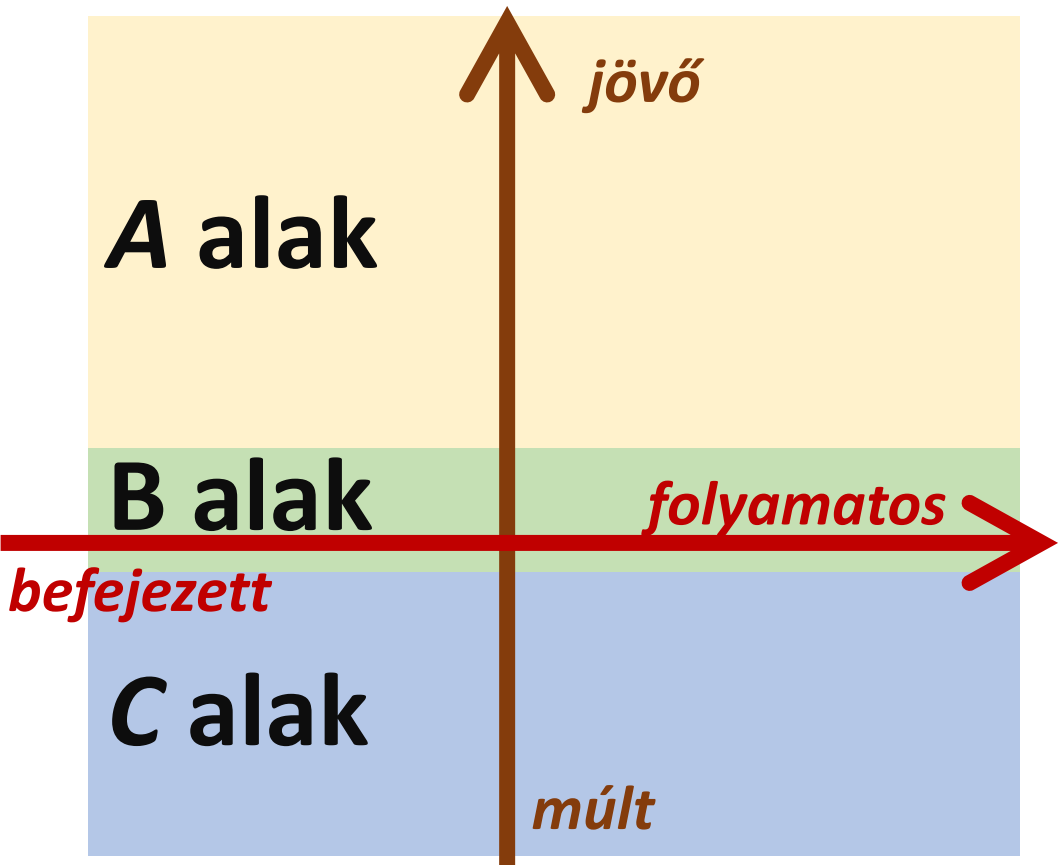
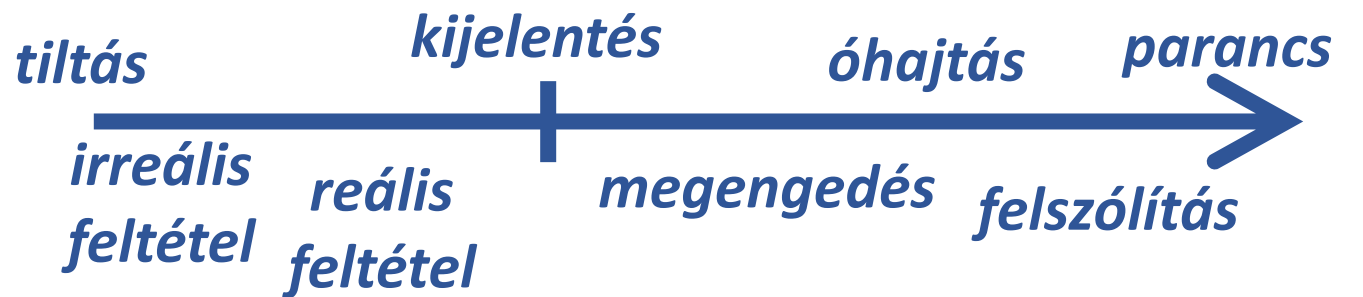
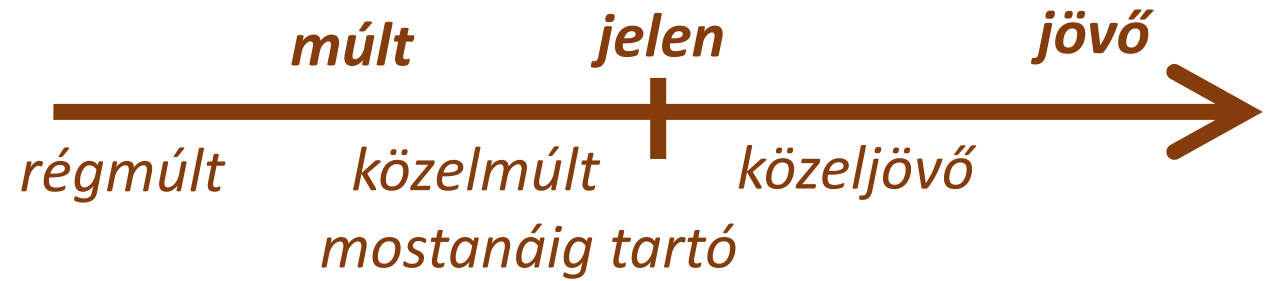
$TMA = tense + mood + aspect$ mint 3 dimenzió

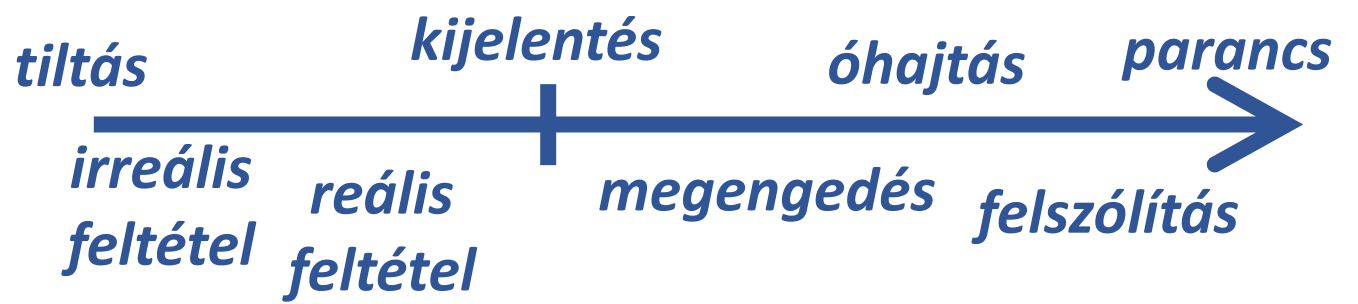
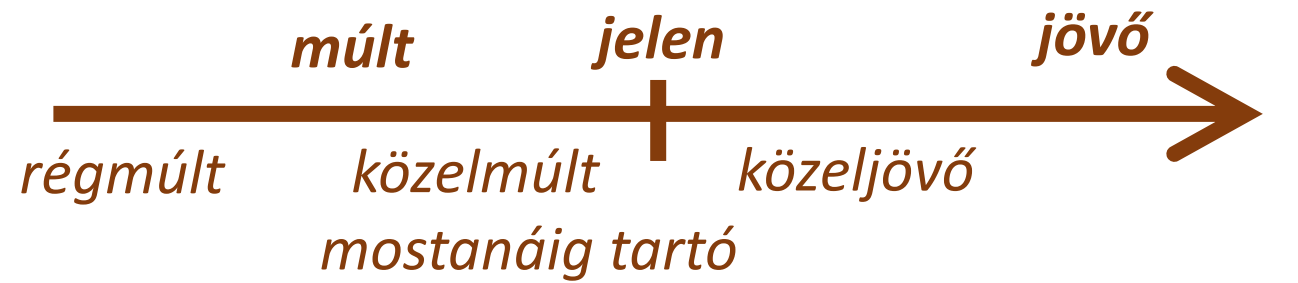
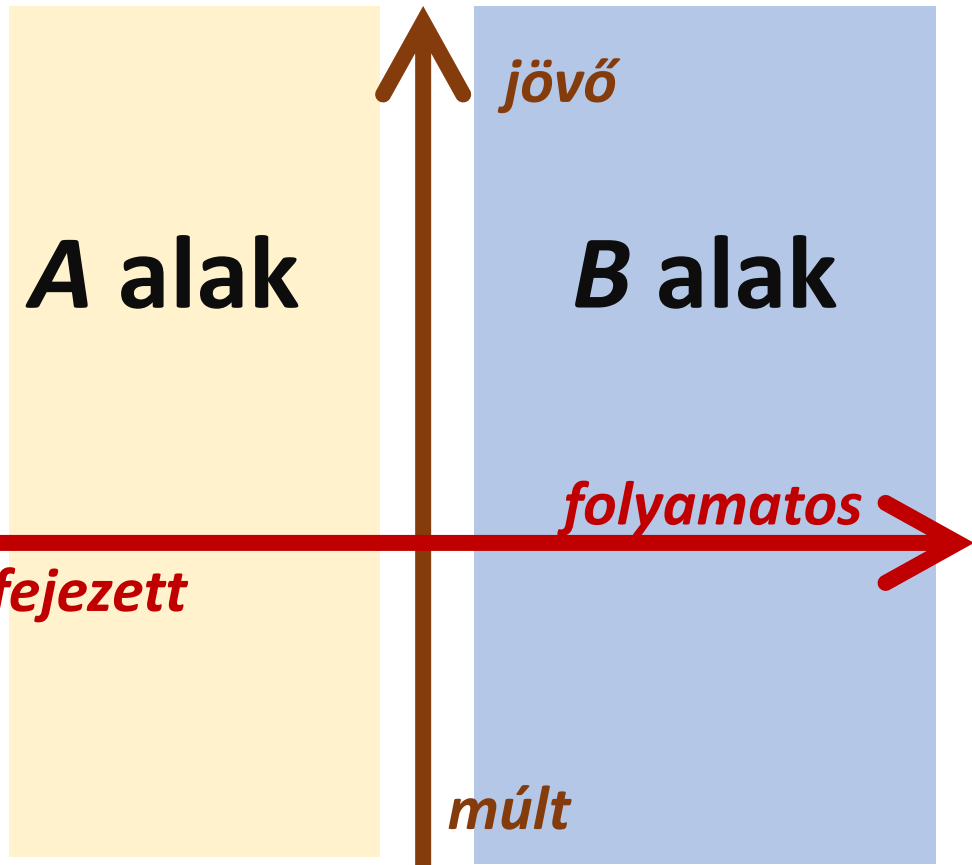
Ha egy igeragozás alakjai csak az igeidőt fejezik ki

például a magyar vagy a modern héber?

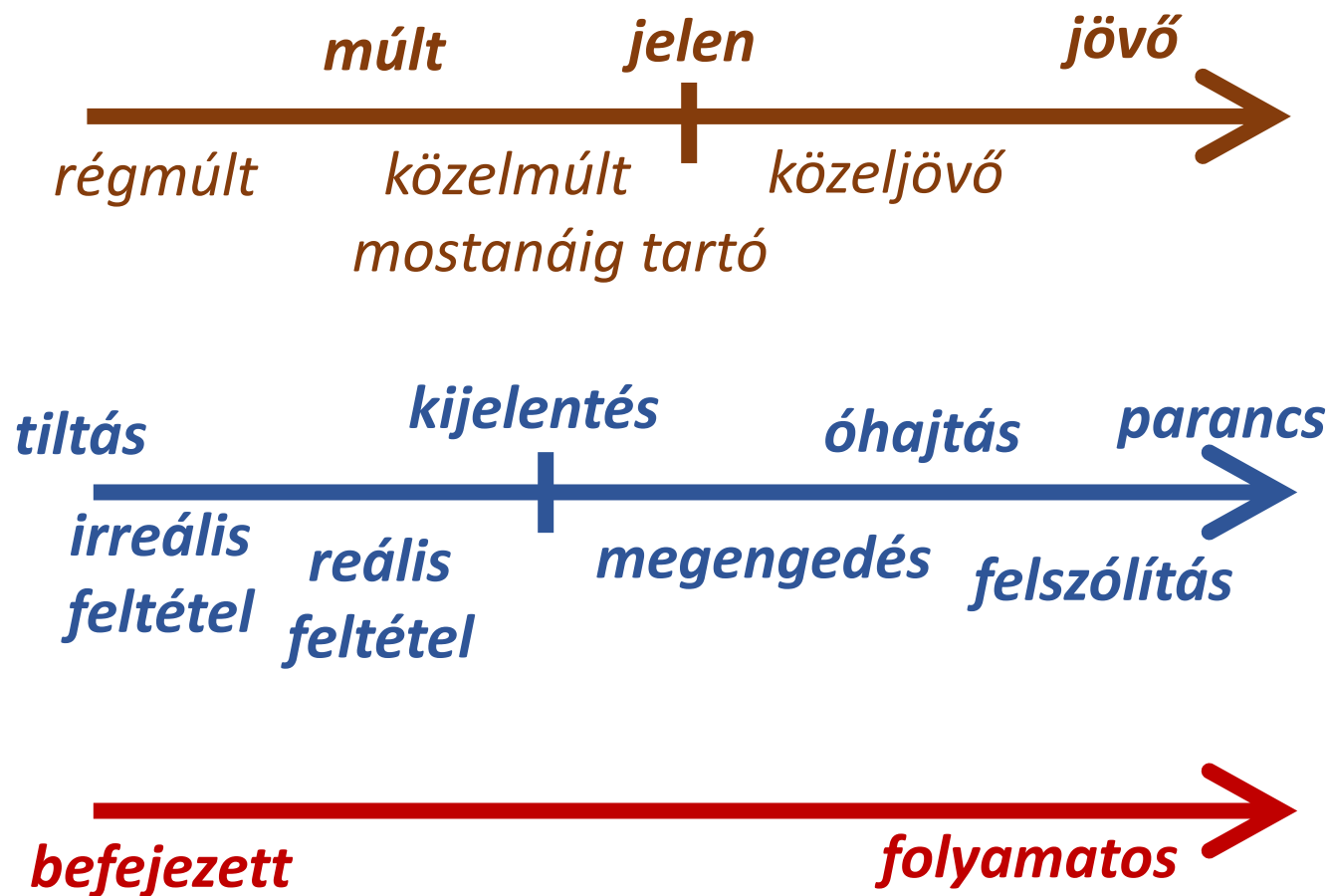
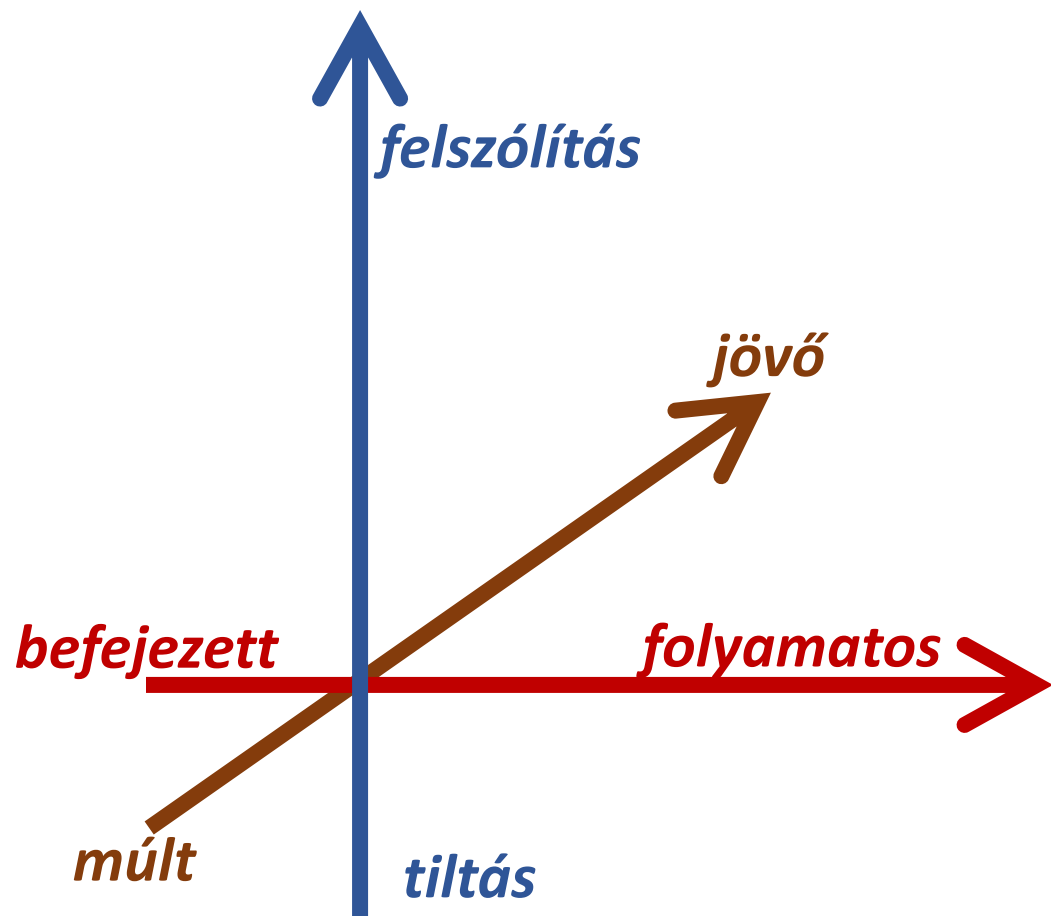

Ha egy igeragozás alakjai csak az aspektust fejezik ki

állítólag a bibliai héber?

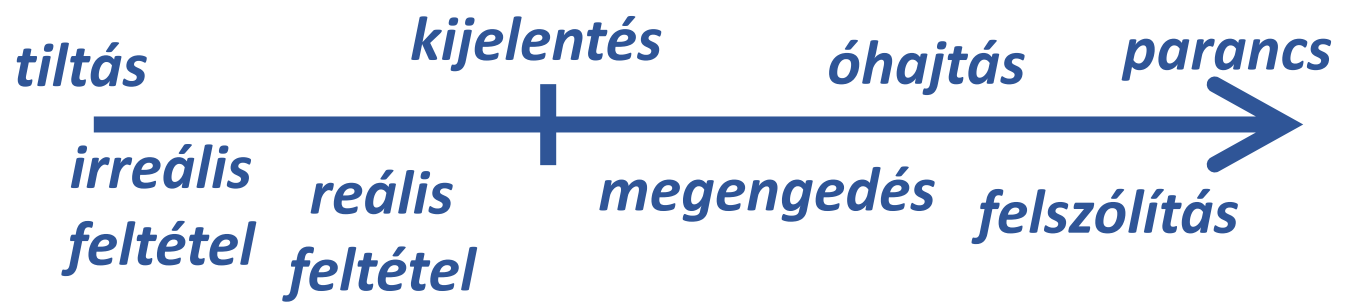
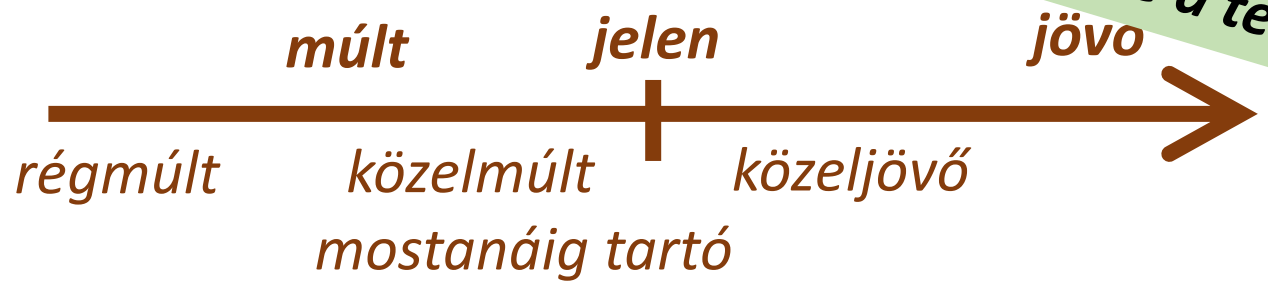
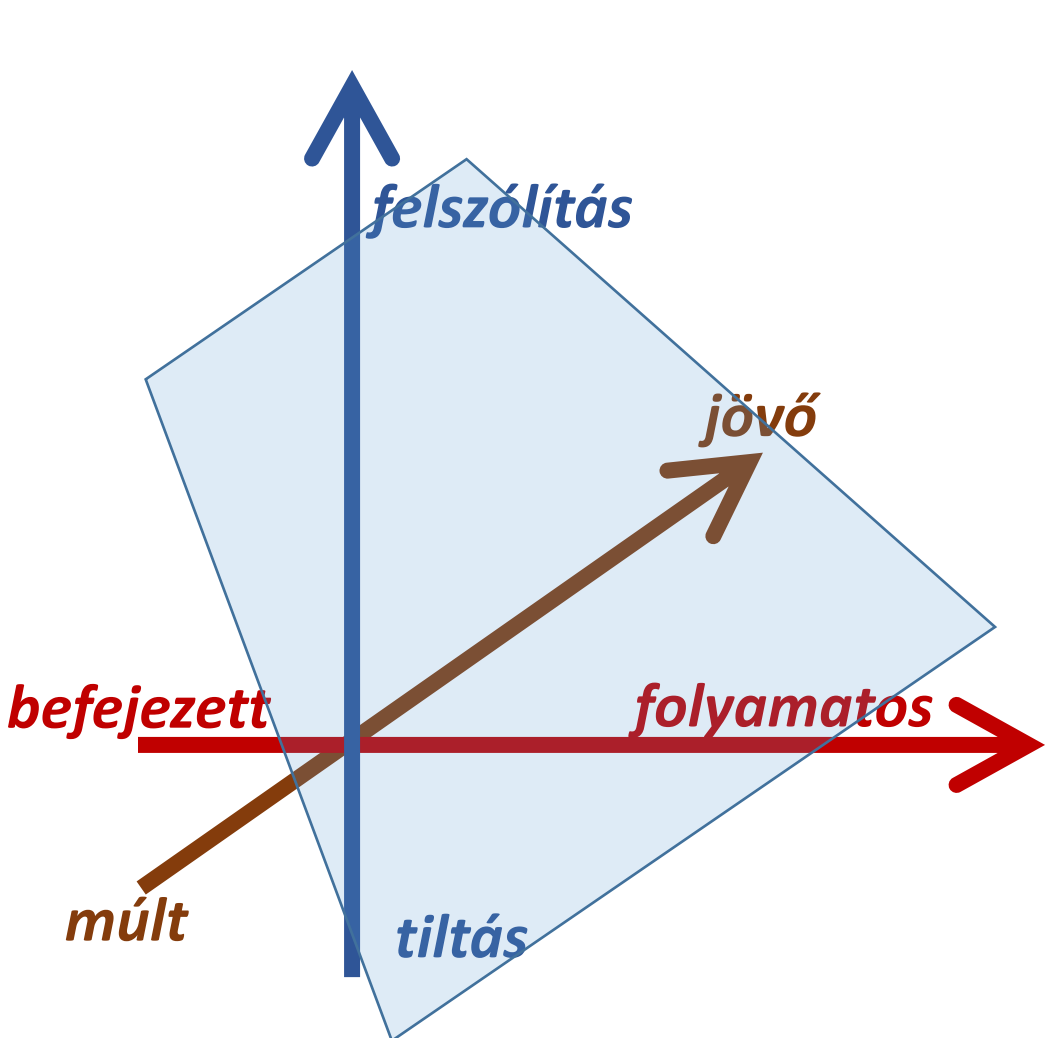

$TMA = tense + mood + aspect$ mint 3 dimenzió

TMA = *tense* + *mood* + *aspect*

A két igealak használatának a határa átlósan vágja ketté a teret.

TMA = *tense* + *mood* + *aspect*

Állítólag a magyar igeragozás rendszere egyszerű

Három igeidő van: mikor történik a leírt esemény a beszéd elhangzásának idejéhez képest. **Na de:**

- *Képzeld, mit történt velem ma reggel. Épp mentem a suliba, amikor ott áll a buszmegállóban a János. Rám néz, de nem szól egy szót sem. Akkor azt mondom...* elbeszélő jelen
- *Majd ha megetted a spenótot, akkor kapsz sütit.* előidejűség a jövőben
- *Kisfiam, megeszed a spenótot!* parancsoló modalitás

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

a legtöbb példa:

befejezett

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt,
múltbeli utóidejűséget, valamint
jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik
példa lefordítható magyar jövő idővel.

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple
past-ot, present perfect-et és past
perfect-et. NB: mindegyik példa
lefordítható magyar múlt idővel.

múlt

folyamatos

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

jövő

?

Perfectum, ha aspektust fejez ki.

befejezett

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt,
múltbeli utóidejűséget, valamint
jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik
példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple
past-ot, present perfect-et és past
perfect-et. NB: mindegyik példa
lefordítható magyar múlt idővel.

?

Imperfectum, ha aspektust fejez ki.

múlt

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

jövő

?

Imperfectum, ha igeidőt fejez ki.

befejezett

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt,
múltbeli utóidejűséget, valamint
jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik
példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple
past-ot, present perfect-et és past
perfect-et. NB: mindegyik példa
lefordítható magyar múlt idővel.

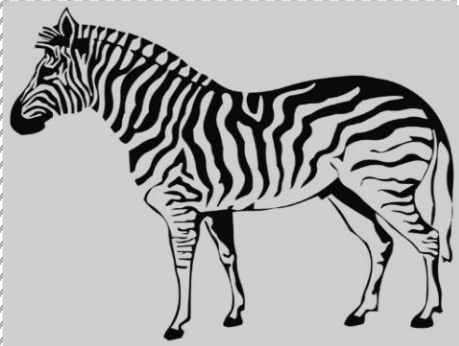
?

Perfectum, ha igeidőt fejez ki.

múlt

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A megfigyeléseink

befejezett

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

múlt

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A probléma lehetséges forrásai:

1. *Nyelvi adatok*: nem értjük a szöveg jelentésének finomságait.
2. *Fogalmi rendszerünk* rossz, szerencsétlenek a „dimenzióink”.
3. *Nem homogén nyelvet* írunk le.

befejezett

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete**:
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

múlt

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future**:
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

folyamatos

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A probléma lehetséges forrásai:

- ~~1. Nyelvi adatok: nem értjük a szöveg jelentésének finomságait.~~
- ~~2. Fogalmi rendszerünk rossz, szerencsétlenek a „dimenzióink”.~~
3. *Nem homogén nyelvet írunk le.*

befejezett

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

múlt

A bibliai szövegtörzs heterogén:

1. Különböző korokból.
2. Dialektusok?
3. Különböző műfajok.
4. Stiláris rétegek.
5. Idiolektusok.
6. Szabad variáció.
7. Szövegromlás későbbi korokban.

A héber aspektust vagy igeidőt fejez ki?

A probléma lehetséges forrásai:

- ~~1. Nyelvi adatok: nem értjük a szöveg jelentésének finomságait.~~
2. Fogalmi rendszerünk rossz, szerencsétlenek a „dimenzióink”.
- ~~3. Nem homogén nyelvet tanulunk le.~~

befejezett esemény

P. 55, 3.2.1 (a) **Complete:**
a **perfectum** kifejezhet angol simple past-ot, present perfect-et és past perfect-et. NB: mindegyik példa lefordítható magyar múltidővel.

jövő

P. 58, 3.2.2 (a) **Future:**
az **imperfectum** kifejezhet jövő időt, múltbeli utóidejűséget, valamint jövőbeli előidejűséget is. NB: mindegyik példa lefordítható magyar jövő idővel.

nem-perfective folyamatos

Javaslat (A&Ch valamint W&O’C):

- Nem folyamatos vs. befejezett aspektus
- Hanem folyamat vs. esemény
- Avagy „perfektív” vs. „non-perfektív”

Viszlát jövő szerdán!